

המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית

מערכת שידורים לאומית

מפמ"ר עברית: תומר בוזמן
פיתוח: ענבל גורן, מוריה פלינט

חלון מורה
אין למקם מידע

מערכת הצורות: משמעויות

עברית: הבנה, הבעה ולשון – חט"ע

שם המורה: מוריה פלינט

מה נלמד היום?

- חזרה על דרכי התצורה בעברית
- צורני נטייה וצורני גזירה
- משמעויות צורנים סופיים ומשקלים
- מילים ושורשים משחקים

image: Freepik.com

דרכי התצורה בעברית

חזרה קצרה

איך אומרים רשע בנקבה?

רָשָׁע בנקבה

פִּגְשׁ חָכָם בַּחֲכָמָה

אָהַב הָתָם אֶת הַתְּמִימָה

וְהָרָשָׁע בְּתוֹר אִשָּׁה

תִּפֹּס מְרֻשַּׁעַת אִימָה

(ארבעה אחים, נעמי שמר)

צורת הנקבה הדקדוקית של רָשָׁע היא רָשָׁעָה, אך בפועל נוהגים בעיקר שמות התואר המקבילים מְרֻשַּׁעַת ומרושעת.

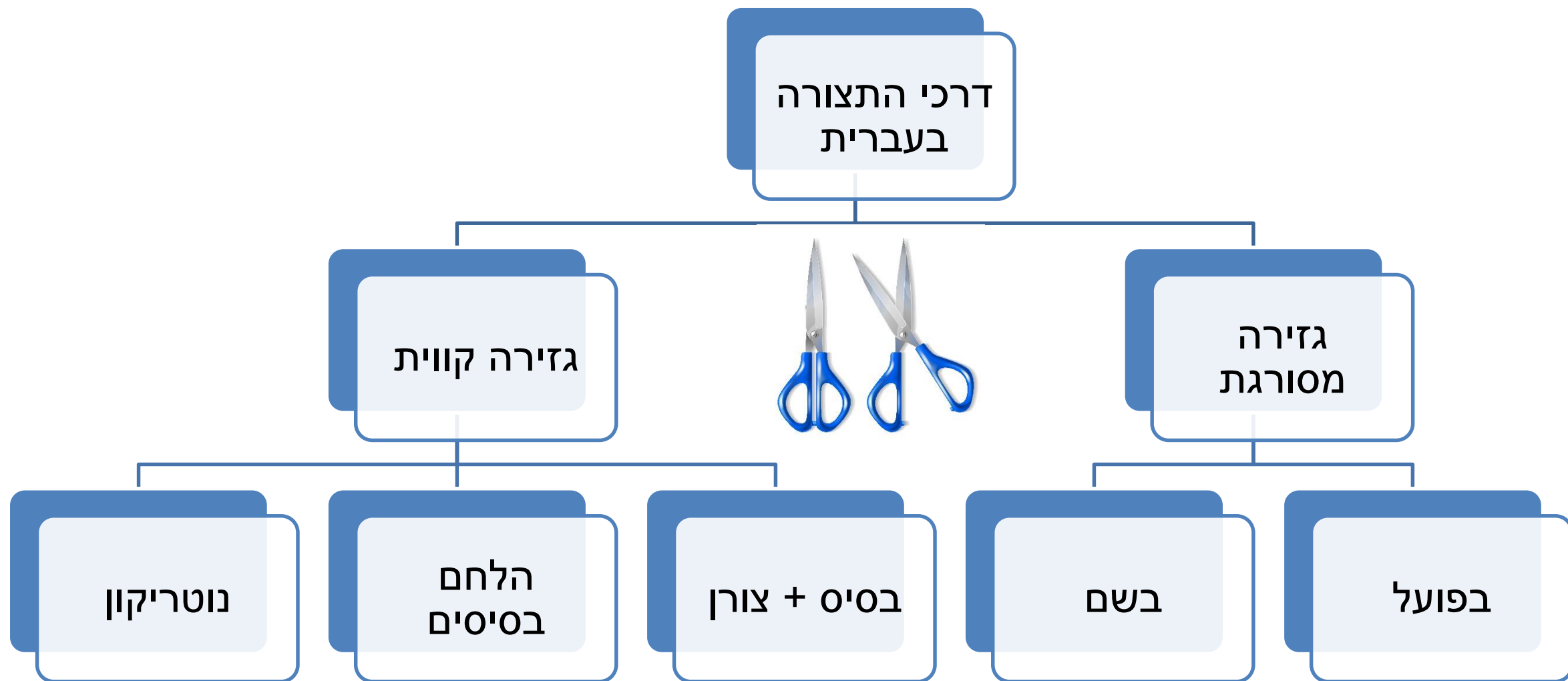

image: Freepik.com

גזירה מסורגת

הוספת שורש לתבנית

משקל בשם

ק-ל-ט + תקטיל
= תקליט

בניין בפועל

ק-ל-ט + הפעיל
= הקליט

גזירה קווית

בסיס = שם עצם קיים

צורן = צורן גזירה (יוצר מילה חדשה)

בסיס + צורן

תקליט + _ = תקליטן

הלחם = חיבור

הלחם בסיסים

תקליט + אור = תקליטור

צורני נטייה

ניתן להטות מילים בצורות שונות באמצעות צורני נטייה:

- את הפועל ניתן להטות בזמנים שונים ובגופים שונים, לדוגמה: שֶׁמֶרְתִּי, שׁוֹמְרִים,

תְּשַׁמְרוּ.

- את השם ניתן להטות במספר (רבים) במין (נקבה), ולהוסיף לו שייכות או סמיכות

לדוגמה: יֻלְּדוּם, יֻלְּדָה, יֻלְּדָהּ, יֻלְּדָת.

➤ צורני הנטייה אינם יוצרים ערך מילוני חדש, מילה חדשה, אלא מוסיפים מידע למילים קיימות.

צורני גזירה וצורני נטייה

שם העצם **מְכַתֵּב** מורכב משורש ומשקל בלבד.

שם העצם **מְכַתֵּבִי** מורכב משורש, משקל וצורן נטייה (שייכות).

שם העצם **מְשַׁפֵּט** מורכב מבסיס (משפט) ומצורן גזירה סופי.

שם העצם **מְשַׁפֵּטִים** מורכב מהמילה משפטן וצורן נטייה (ריבוי).

צורני נטייה וצורני גזירה

תרגול

תרגול צורני נטייה וצורני גזירה

א. ענישה היא תגובה על הפרת חובותיו החברתיות של האדם.

במילה חובותיו יש שני צורנים סופיים.

כתוב את שני הצורנים הסופיים, ולכל אחד מהם ציין את סוגו (צורן גזירה או צורן נטייה) ואת משמעותו.

צורן I: _____
צורן II: _____ - י'

סוג הצורן: נטייה

משמעות הצורן: שייכות/ כינוי קניין

צורן I: _____
צורן II: _____ - י'

סוג הצורן: נטייה

משמעות הצורן: ריבוי/ נקבה רבים

תרגול צורני נטייה וצורני גזירה

מִן אוֹכֵלָה
חֲמוּטָל?
פְּרִי הַגֶּן
מְלוֹא הַסֵּל!
[...]
מִן לוֹמְדָה
חֲמוּטָל?
אֶל תִּשָּׂאֵל
אֶל תִּשָּׂאֵל
חֲמוּטָל
לֹא לוֹמְדָה כָּלֵל!

(לקוח מן האתר זמרשת – זמר עברי מוקדם www.zemereshet.co.il)

הקף בשיר שתי מילים בצורת בינוני בנקבה, ו**כתוב** את הצורה הנהוגה בימינו

של כל אחת מן המילים. אוֹכֵלָה , לוֹמְדָה

ג. על פי שני הסעיפים א-ב, ציין את שני צורני הנטייה בבינוני נקבה בעברית.

צורן ת וצורן ה

תרגול צורני נטייה וצורני גזירה

מְהִירוֹת גלישה גבוהה מאפשרת תגובות מְהִירוֹת למהלכים במשחק.

ציין ליד כל מילה את סוג הצורן הסופי שבה: צורן גזירה או צורן נטייה, וקבע את משמעותו.

מְהִירוֹת סוג הצורן הסופי: גזירה משמעותו: שם עצם מופשט/
הפשטה

מְהִירוֹת סוג הצורן הסופי: נטייה משמעותו: ריבוי/ רבות

תרגול צורני נטייה וצורני גזירה

המילה **מְקַצֵּעַן** מסתיימת בצורן שיכול להתפרש בשתי דרכים: צורן גזירה או צורן נטייה.

שבץ את המילה "מקצוען" במשפט משלך, כך שהצורן הסופי בה יהיה צורן גזירה:

השחקן החדש בקבוצה הוא **מקצוען** בתחום.

שבץ את המילה "מקצוען" במשפט משלך, כך שהצורן הסופי בה יהיה צורן נטייה:

מקצוען של הרופאות הוא מקצוע מסוכן בימים אלה.

תרגול צורני נטייה וצורני גזירה

לפניך קטע על פי טקסט 1, ובו מילים מודגשות.

- I המונח "חדשות כזב" כולל קשת רחבה של הַטְעָיוֹת וּבְדִיוֹת. באחת מן הכתבות הַדְוּעוֹת לשמחה
- II פורסם כי יש חיים על הירח. "החדשות מהירח" הֵצְגוּ באופן שנועד לְשׂוֹת להן מִדָּה של אמת.
- III המאמרים נלקחו כביכול מכתב עת מִדְעִי, הובאו בהם נתונים כמותיים רבים, ובצידם תיאור של הטלסקופ
- IV ששימש לַגְלוֹי.

1. אחת מן המילים המודגשות בקטע שבראש השאלה מסתיימת בצורן גזירה.

הקף את המילה, וציין את משמעות הצורן הסופי שבמילה. שם תואר _____

תרגול צורני נטייה וצורני גזירה

לפניך שני משפטים ובהם המילה שְׁבִירָה.

(1) יהלום מנצנץ בגלל שְׁבִירָה של קרני האור.

(2) לא רצוי לתת לילדים קטנים צלחת שְׁבִירָה.

(1) באיזה מן המשפטים יש במילה שְׁבִירָה צורן נטייה? (2) _____

(2) ציין את המשקל של המילה שְׁבִירָה בכל אחד מן המשפטים.

משפט (1): קטילה (שם הפעולה של בניין קל)

משפט (2): קטיל (תכונה / מאפיין)

תזכורת
משקל נקבע
על פי צורת
היחיד

יוצאים להפסקה קצרה

מיד נשוב...

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

בעלי מקצוע

א. "גיימר" (gamer) הוא חובב מושבע של משחקי וידאו ושל משחקי מחשב

ומקדיש זמן רב למשחקים עצמם, לדיון בהם ולקריאה עליהם.

בשל הצורך בחלופה עברית למילה "גיימר", הציעה האקדמיה ללשון

העברית שתי אפשרויות והעמידה אותן לבחירת הציבור.

משחקן, משחקאי

(1) ציין באיזו דרך תצורה בחרה האקדמיה ללשון העברית ליצור את

שתי החלופות האלה. בסיס + צורן סופי

(2) בחר באחת החלופות ופרט את דרך תצורתה.

משחקן = משחק + -ן (צורן סופי המציין מקצוע)

משחקאי = משחק + -אי (צורן סופי המציין מקצוע)

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

בעלי מקצוע

בכל מכבייה נבחר אחד הספורטאים לשאת את לפיד המכבייה.

לפניך כמה מילים. הקף את המילה המתאימה לְכָנוּת את נושא הלפיד, והסבר את תשובתך במונחים דקדוקיים.

לְפִידוֹן לְפִידוֹת לְפִידוֹן לְפִידָּה

לפידוֹן = לפיד + ון (צורן סופי המציין מקצוע) – האדם הנושא את הלפיד
או על דרך השלילה:

לפידוֹן – לפיד + ון (צורן סופי המייצג הקטנה); לפידות – צורן נטייה לריבוי;
לפידוּיה = לפיד + ייה (צורן סופי המייצג מקום)

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

בעלי מקצוע

א. לפניך צירופים, ובהם מודגשים שמות עצם במשמעות בעלי תפקיד או בעלי מקצוע.
חִילִים משוחררים, מוֹרִים צעירים, מְהַנְדָּסִים בתחילת דרכם, רוֹפְאִים ותיקים,
מְמַחִים בתחום המתמטיקה, קְרִינִים בטלוויזיה, מְנַהֲלִים של מפעלים
(1) העתק רק את השמות הנוטים במשקלי הבינוני.

רופאים – קל; מורים – הפעיל; מהנדסים, מנהלים – פיעל; מומחים – הופעל

ציין את המשקלים של שמות העצם האחרים.

חייל – קטל, קריין – קטלן

תזכורת
משקל נקבע
על פי צורת
היחיד

משקל קוֹטֵל – בינוני של בניין קל
משקל מְקַטֵּיל – בינוני של בניין הפעיל
משקל מְקַטֵּל – בינוני של בניין פיעל
משקל מְקַטֵּל – בינוני של בנין הופעל

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

בעלי מקצוע

סיכום הדרכים ליצירת בעלי מקצוע

• גזירה מסורגת:

✓ משקלים אופייניים: קָטַל ו-קָטְלָן

✓ על דרך הבינוני: קוֹטַל – בינוני של בניין קל

מְקַטִּיל – בינוני של הפעיל

מְקַטֵּל – בינוני של בניין פיעל

מְקַטֵּל – בינוני של בנין הופעל

מְתַקְטֵל – בינוני של התפעל

• גזירה קווית: סיומות אופייניות - סיומת Xן וסיומת Xאי

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

בעלי מקצוע – תקינות

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

בעלי מקצוע ועוד

לפניך שלוש מילים מחידושי האקדמיה: צְמִיגָאִי, מַעְגָּנָה, מַגְבֵּה

אפשר לשער את משמעותה של כל מילה על פי השורש שלה ועל פי המשקל או הצורן הסופי שלה.

(1) כתוב ליד כל מילה את משמעותה המשוערת, על פי השורש ודרך התצורה שלה.

צְמִיגָאִי בסיס + סיומת Xאי

מַעְגָּנָה שורש + משקל

מַגְבֵּה שורש + משקל

(2) בחר במילה אחת והסבר את קביעתך.

צמיגאי – בעל מקצוע העוסק בתיקון צמיגים.

מעגנה – מְקַטֵּלָה לציון מקומות: מקום לעגינת כלי שייט.

מגבה – מְקַטֵּל לציון מכשירים וכלים: מכשיר המסייע בהגבהת חפץ כלשהו.

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

שמות תואר

לפניך רשימה של צמחים ארץ-ישראליים. המילים המודגשות הן שמות תואר.

שִׁשִּׁית מְצוּיָה, מְסוּרֵן סְרֵגְלָנִי,
סְגוּלִית מְחַמֶּשֶׁת, יִצְהָרֵן מְכַסִּיף,
אֶשְׁמֵר קוֹצָנִי, דּוּבְדָבָן שָׂרוּעַ (בתמונה),
עֲצִיּוֹן פָּרְסִי

(1) העתק את כל שמות התואר שהם צורות בינוני, וציין ליד כל אחד מהם את ה**בנין** שממנו הוא נגזר.

בנין קל בינוני פֶּעוּל (סביל): מְצוּיָה (מְצוּי), שָׂרוּעַ

בנין פועל מְקַטֵּל: מְחַמֶּשֶׁת (מְחַמֵּשׁ)

בנין הפעיל מְקַטִּיל: מְכַסִּיף

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

שמות תואר

לפניך רשימה של צמחים ארץ-ישראליים. המילים המודגשות הן שמות תואר.

שִׁשִּׁית מְצוּיָה, מְסוּרֵן סְרִיגָלְנִי,
סְגוּלִית מְחֻמָּשֶׁת, יִצְהָרֵן מְכֻסֵּי,
אֶשְׁמֹר קוֹצָנִי, דּוּבְדָבָן שְׂרוּעַ (בתמונה),
עֲצִיּוֹן פְּרָסִי

ציין את דרך התצורה של שאר השמות המודגשים שברשימה. _____
גזירה קווית

בחר בשם תואר אחד שנוצר בדרך התצורה שצינת, ופרט את דרך תצורתו. _____

בסיס + סופית א': פְּרָסִי

בסיס + סופית א'': קוֹצָנִי, סְרִיגָלְנִי

• (2)

•

משמעות צורנים סופיים ומשקלים

הקטנה וחיבה

לפניך קטע מן המחזה לילדים "עוץ לי גוץ לי" שכתב אברהם שלונסקי (כפי שהופיע באתר האקדמיה ללשון העברית). בקטע הודגשו מילים.

נִזְדַּמֵּן לִי בֵּיתוֹן קֶטְנִטֵּן כְּנָגֵד
עֵינִי, זַעֲטוּט כָּזָה, פֶּעֶטוּט
כָּזָה, בֵּית - כְּזִית! מְנָגֵד לוֹ
מְדוֹרָנֶת דּוֹלָקֶת, וּמִסָּבִיב
לְמְדוֹרָנֶת מְכַכֵּר לוֹ אִיזָה
בְּרִנְשׁוֹן, וְהוּא עֲלִבְלוּב כָּזָה,
זַעֲרוֹר כָּזָה... אֲכֵן בְּרִנְשׁוֹן
קֶטְנִטֵּן, אִישׁוֹן-פְּזִיזוֹן כָּזָה,
מְצַחִיקוֹן כָּזָה...

(1) ציין את המשמעות המשותפת לכל המילים המודגשות. הקטנה / חיבה

משמעות צורנים סופיים ומשקלים

הקטנה וחיבה

נִזְדַּמֵּן לִי בֵּיתוֹן קֶטְנִיטֵן כְּנָגֵד
עֵינִי, זַעֲטוּט כָּזָה, פֶּעֶטוּט
כָּזָה, בֵּית - כְּזִית! מְנָגֵד לוֹ
מְדוּרָנֶת דּוֹלָקֶת, וּמִסָּבִיב
לְמְדוּרָנֶת מְכַרְכֵּר לוֹ אֵיזָה
בְּרִנְשׁוֹן, וְהוּא עֹלְבָלוּב כָּזָה,
זַעֲרוֹר כָּזָה... אֲכֵן בְּרִנְשׁוֹן
קֶטְנִיטֵן, אִישׁוֹן-פְּזִיזוֹן כָּזָה,
מִצְחִיקוֹן כָּזָה...

מיין בטבלה שלפניך את המילים המודגשות לפי שתי זרכי תצורה, וציין בראש כל עמודה את דרך התצורה של המילים שבה.

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

הקטנה וחיבה

שורש + משקל	בסיס + צורן סופי
קטנטן	ביתון
פעטוט	מדורונת
זערור	ברנשון
אישון	

נִזְדַּמֵּן לִי בֵּיתוֹן קִטְנָטָן כְּנָגֵד
עֵינַי, זַעֲטוּט כָּזָה, פֶּעֶטוּט
כָּזָה, בֵּית - כְּזִית! מְנָגֵד לוֹ
מְדוֹרְנָת דּוֹלָקָת, וּמִסְבִּיב
לְמְדוֹרְנָת מְכַרְכֵּר לוֹ אֵיזָה
בְּרִנְשׁוֹן, וְהוּא עֲלִבְלוּב כָּזָה,
זַעֲרוֹר כָּזָה... אֲכֵן בְּרִנְשׁוֹן
קִטְנָטָן, אִישׁוֹן-פְּזִיזוֹן כָּזָה,
מִצְחִיקוֹן כָּזָה...

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

איך מקטינים בעברית ואף יוצרים חיבה?

- גזירה קווית:

- ✓ סיומת און כמו מסרון , מגבון , תנורון , יצורון
- ✓ סיומת אית כמו כפית , מלונית , תגובית
- ✓ ובלשון הדיבור: סיומת צ'יק וסיומת אונת כמו ילדונצ'יק , תמודנת

- הכפלה של אות או הברה מסוף המילה:

- ✓ חלקיק, סמליל, גופיף, אדמדם
- ✓ דג'ג וגם דג'גון (הקטנה כפולה)

משמעויות צורנים סופיים ומשקלים

ולסיכום...

לפניך טקסט על פי האקדמיה ללשון העברית, שהושמט ממנו מידע.
השלם בטקסט את המידע החסר.

כמה עקרונות מנחים את הוועדה בבואה למצוא חלופות עבריות למילים הלועזיות:

- הדרך הראשית ליצירת מילה חדשה היא **יציקת שורש במשקל**. נבחר שורש המתאים להביע את העניין, והוא ניצוק במשקל מתאים. לדוגמה:
מַצֵּלָה (מנגל, גריל) – מן השורש **צ.ל.י/ה** (1) במשקל **מַקְטֵל** (2),
על דרך מילים כמו **מַקְלָה** ו**מַמְחָה**.

בְּשִׁמָּת (ארומה) – מן השורש **ב.ש.מ** (3) במשקל **קְטֹלַת / קטולת**
על דרך מילים כמו **נְסֻרָת** ו **קְטֹרֶת**, **פְּסוּלָת**

- יש שהמילה החדשה נגזרת על ידי הוספת **סופית** למילה קיימת. לדוגמה:
תְּנוּרֹן (טוסטר אובן) – סיומת **און** (6) לציון **הקטנה** (7)
צְמִיגָיָה (פנצ'רייה) – סיומת **איה** (8) לציון **מקומות** (9)

- לעתים רחוקות נוקטים גם דרך של **הלחם בסיסים** (10). לדוגמה המילה **זֶרְקוֹר**
(פרוז'קטור) נוצרה מן המילים: **זרק** (11) + **אור** (12).

מילים ושורשים משחקים

חילים ושורשים משחקים

לפניך ארבעה משפטים, ובהם מילים מודגשות.

- העיקרון השלישי שמנוצל עד **תם** הוא צמצום הפער בין הניצחון להפסד. (מתוך טקסט 2)
- ידוע שילדים בגיל ההתבגרות הם **תמימים**, ויש אנשים שמנצלים זאת.
- "וְהָיָה כְּכֹלֹת מִשָּׁה לְכַתֵּב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר עַד **תָּמָם**". (דברים ל"א, כ"ד)
- היא הבטיחה שתגיע בזמן, ואני ל**תָּמִי** שוב האמנתי לה.

(3) בטבלה שלפניך מיין את המילים המודגשות לשתי קבוצות על פי משמעותן במשפטים, וציין בראש כל

עמודה את המשמעות של המילים בה.

משמעות I: סוף/שלמות	משמעות II: תמימות/ נאיביות/ יושר/ תכונת אופי
תם תָּמָם	תְּמִימִים לְתָמִי

מילים ושורשים משחקים

designed by freepik.com

לפניך משפט.

ההנהגה מְסִירָה מעליה אחריות.

ציין את השורש ואת הבניין של המילה מְסִירָה.

השורש: _____ ס.ו.ר _____ הבניין _____ הפעיל

בהקשר אחר המילה מְסִירָה משמשת שם פעולה.

כתוב את השורש של שם פעולה זה. _____ מ.ס.ר

חילים ושורשים משחקים

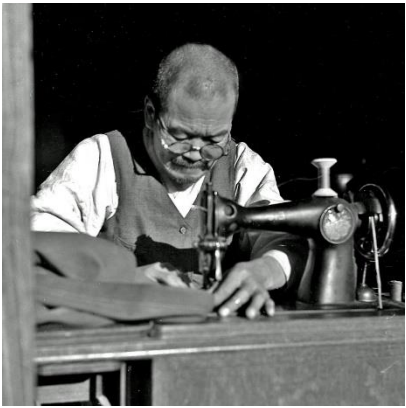
לפניך שני משפטים. שבץ בכל משפט את הפועל המתאים למשמעות המשפט מבין השניים:

נוֹכָחִים או נוֹכָחִים. שים לב: עליך להעתיק גם את הניקוד.

- לדעת פסיכולוגים ואנשי חינוך, הוריהם של מתבגרים צריכים להיות נוֹכָחִים בבית בשעות אחר הצהריים ולפקח על פעולות ילדיהם.
- הורים רבים נוֹכָחִים לדעת כי ילדיהם עדיין זקוקים לפיקוח ולהכוונה.

image: Freepik.com

חילים ושורשים משחקים

בטבלה שלפניך שני משפטים, ובכל משפט משובצת המילה מוֹצָר. השלם את הטבלה: ציין את חלק הדיבור של המילה בכל משפט, את השורש שלה, וכתוב מילה כלשהי שנגזרה מאותו השורש.

	חלק הדיבור	השורש	מילה כלשהי מאותו השורש
(1)	שם עצם	י.צ.ר	יעצירה, יצירתי, מיוצר
(2)	פועל	צ.ר.ר	צר , להצר , הצר
	בעבר חששו הצרכנים מפני המתנה ארוכה למוֹצָר שהזמינו באתר קניות.		
	הבגד שהזמנתי באתר מוֹצָר כעת אצל התופרת, מכיוון שהוא גדול בכמה מידות ממידתי.		

מילים ושורשים משחקים

לפניך ארבע מילים.

נָבִיא, תַּפְנִית, תַּקְדִּים, אָסִיר

- (1) איזו מן המילים אינה יכולה לשמש הן בתפקיד פועל הן בתפקיד שם עצם? תפנית
- (2) בחר באחת משלוש המילים המשמשות הן בתפקיד פועל הן בתפקיד שם עצם והשלם את הטבלה.

המילה שבחרת		ניתוח המילה בתפקיד פועל			ניתוח המילה בתפקיד שם עצם
		שורש	בניין	גוף	שורש
					משקל

התקווה 6 העכדית אחרונה

תודה על ההקשבה!

מצורף תרגול. פתרו ושלחו למורה שלכם.
בהצלחה!

